

STATSMINISTEREN

Oslo, 25. september 2023

Kontroll- og konstitusjonskomiteen
Stortinget
0026 Oslo

Spørsmål om regjeringsapparatets håndtering av habilitetsregelverk mv.

Jeg viser til Kontroll- og konstitusjonskomiteens brev 14. september 2023.

Komiteen har for det første bedt meg redegjøre for dialogen med utenriksministeren knyttet til hennes inhabilitet og relevante aksjeposisjoner for utenriksministeren og nærstående.

Den 7. august tok embetsverket i Utenriksdepartementet kontakt med embetsverket på Statsministerens kontor, og informerte om at de ville se nærmere på noen spørsmål knyttet til at utenriksministerens mann hadde aksjer. Det ble opplyst at Utenriksdepartementet ville komme tilbake til saken når de hadde mer informasjon.

Den 15. august ble det gitt en mer detaljert orientering fra embetsverket i Utenriksdepartementet til embetsverket på Statsministerens kontor om saken.

Deretter var det løpende dialog og flere møter mellom Statsministerens kontor og Utenriksdepartementet om denne saken, hvor både embetsverket og politisk ledelse var involvert. Det var viktig å bruke tid på å jobbe grundig gjennom saken og få all informasjon på bordet. Utenriksministeren har opplyst at hun mottok detaljert informasjon om ektemannens aksjetransaksjoner den 17. august. Stabssjef ved Statsministerens kontor fikk oversendt listen den 19. august.

Jeg ble selv orientert om saken den 18. august. Deretter ble jeg holdt løpende orientert og involvert av mine medarbeidere på Statsministerens kontor om saksgangen og dialogen med Utenriksdepartementet, herunder at det var sendt en henvendelse til Lovavdelingen. For å sikre klarhet i de rettslige konsekvensene av saken, var det naturlig å avvente denne uttalelsen før vi gikk ut med saken i offentligheten. Lovavdelingen avga sin uttalelse den 28. august. Jeg hadde selv en samtale med utenriksministeren 29. august.

1. I svar fra statsministeren, avsnitt nederst første side og øverst andre side, omtales formkrav ved habilitetsvurdering. Det vises også til NOU 2019:5 punkt 16.9.1 Vurdering av inhabilitetsspørsmål. Det er uklart om utvalgets forslag til § 10 tredje ledd medfører krav om at enhver vurdering av inhabilitet skal nedtegnes (protokolleres).

I svar på side 5, under punkt 3, omtaler statsministeren at det skal vurderes «rutiner som gir bedre notoritet når en statsråd avstår fra behandling i regjeringskonferanser eller statsråd». Vil statsministeren innføre rutiner for å sikre notoritet i alle saker hvor statsråd eller øvrig politisk ledelse avstår fra behandling av sak, også når saken avgjøres i eget departement?

Om en statsråd er inhabil i en sak innenfor eget ansvarsområde, innebærer reglene om avledet inhabilitet at øvrige medarbeidere i departementet, både politisk stab og embetsverk, blir inhabile. For å unngå dette oppnevnes en settestatsråd, som også kan fremme saken til behandling i regjering eller statsråd. Settestatsråden oppnevnes av Kongen i statsråd. Fremgangsmåten er beskrevet i retningslinjene Om Kongen i statsråd pkt. 11.3. En slik oppnevning innebærer dermed en formalisert prosess der notoritet og skriftlighet er fullt ut ivare tatt.

Siden statssekretærer og politiske rådgivere ikke er øverste ledere i departementet, oppstår ikke samme utfordring med avledet inhabilitet. Om det identifiseres inhabilitet i en enkeltsak, avstår vedkommende statssekretær/politisk rådgiver fra behandlingen av den, og saken håndteres om nødvendig av en annen i politisk ledelse. Om det identifiseres inhabilitet på et saksområde legges det til rette for at vedkommende statssekretær/politisk rådgiver ikke har det aktuelle saksområdet i sin portefølje.

2. I svar fra Klima- og miljødepartementet til spørsmål 1 står det «Departementet har rutine på å vurdere habilitet dersom politikerne foreslår å navngi mottakere av tilskuddsmidler.» Tilsvarende beskrives i svar fra Barne- og familiedepartementet, Kunnskapsdepartementet og Kommunal- og distriktsdepartementet. Ut fra dette kan det framstå som at det er ulike rutiner i departementene for dette. Dersom det er tilfelle; har statsministeren vurdert harmonisering av rutinene?

Departementenes svarbrev til komiteen 1. september illustrerer at departementene har ulike rutiner. Som nevnt vil jeg igangsette et arbeid med å fastsette felles føringer for innledende samtaler mellom embetsverk og politisk ledelse i alle departementer. Samtidig må det tas høyde for særegenhetene i saksområdene til det enkelte departement.

Tilskuddsforvaltning er en slik særegenhet som kan arte seg ulikt fra departement til departement. Både antall ordninger, antall mottakere og innretningen av tilskuddsordningene kan variere.

Uansett ordning er det alltid den aktuelle statsråden som er ansvarlig for å vurdere egen habilitet. Opplæring, veiledning og løpende rådgivning er det viktigste og mest effektive verktøyet vi har for å redusere risikoen for brudd på habilitetsregelverket.

3. Kontroll- og konstitusjonskomiteen viser til at det i svar fra Kommunal- og distriktsdepartementet den 1. september 2023 til spørsmål 9 redegjøres for at tidligere kommunal- og distriktsminister Bjørn Arild Gram eide «nokre» aksjer i Telenor. Statsråden konkluderte med at han var inhabil, og valgte å selge alle aksjene i Telenor. I svar fra Nærings- og fiskeridepartementet til spørsmål 9 redegjøres det for at statssekretær Anne Marit Bjørnflaten hadde aksjer i og tilknytning til et selskap innenfor fiskeri- og havbruksnæringen. Embetsverket ba Bjørnflaten være oppmerksom på habilitetsutfordringer. I øvrige svar fra ulike departement fremgår det at noen velger å selge aksjer, mens andre avstår fra å behandle saker som direkte involverer firma de har aksjer i. Komiteen ber statsministeren forklare hvorfor disse tilfellene praktiseres ulikt.

Habilitet skal og må alltid vurderes konkret med utgangspunkt i den saken som skal behandles. Aksjeposter og eierandeler kan variere. Departementenes tilknytninger til ulike selskaper vil også variere, for eksempel er det forskjell på å være regulatorisk myndighet, tilskuddsmyndighet og utøver av statlig eierskap. Som beskrevet i spørsmål 1, er de praktiske konsekvensene av inhabilitet hos statssekretærer og politiske rådgivere annerledes enn de praktiske konsekvensene av inhabilitet hos en statsråd.

Det er derfor ikke unaturlig at aksjeposter har vært håndtert ulikt i ulike situasjoner.

Jeg viser ellers til mitt svar på spørsmål 15 i brev 1. september til komiteen, der jeg redegjør for de nye retningslinjene for eierskap, kjøp og salg av aksjer og andre finansielle instrumenter som ble fastsatt 30. august 2023. Med de nye retningslinjene må politikere ta et valg om å selge aksjer, fryse eierskapet eller delegerer bort forvaltningen av aksjene. Også fremover kan det derfor bli valgt ulike løsninger i ulike situasjoner.

4. Er en statsråd som eier aksjer i oljeselskap habil til å delta i en regjeringens behandling av utlysning og tildeling av lisenser på norsk sokkel, og andre beslutninger som kan påvirke verdien av disse aksjene?

Habilitet må alltid vurderes konkret, med utgangspunkt i den enkelte avgjørelsen det er snakk om å treffe. Det er derfor ikke mulig å svare generelt på når en statsråd som eier aksjer i oljeselskap vil være habil til å delta i regjeringens behandling av saker innenfor denne sektoren.

Lovavdelingen har uttalt at det bare unntaksvis vil foreligge inhabilitet i saker av generell karakter, for eksempel lov- og forskriftssaker, selv om avgjørelsen kan få konsekvenser for en selv eller et selskap man har nær tilknytning til. Hva gjelder aksjer, har Lovavdelingen i sine uttalelser lagt til grunn at det må foretas en konkret vurdering der det blant annet legges vekt både på den absolutte verdien av aksjeposten og den prosentvise eierandelen i selskapet, hva slags avgjørelse det er aktuelt å treffe, hva slags og hvor sterk interesse det berørte selskapet har i saken og i forlengelsen av dette hvilken betydning avgjørelsen vil kunne ha for tjenestepersonen.

En beslutning om utlysning av områder på norsk kontinentalsokkel gir ikke individuelle rettigheter til oljeselskapene og har normalt hatt liten betydning for selskapenes aksjekurser. Dette kan stille seg annerledes for beslutninger om tildeling av utvinningstillatelser.

Av øvrige sakstyper er det et begrenset antall saker som behandles av regjeringen og som kan tenkes å påvirke verdiene av aksjene til de berørte oljeselskapene. Hvorvidt verdien påvirkes er likevel bare ett av flere momenter i vurderingen av om et eventuelt eierskap er egnet til å svekke tilliten til vedkommendes upartiskhet, slik det fremgår over.

Det nevnes for øvrig at flere av aktørene i sektoren er store selskaper med bred portefølje og svært høy selskapsverdi, som i liten grad påvirkes av enkeltstående beslutninger. Flere aktører er også datterselskaper av utenlandske børsnoterte selskaper, slik at beslutninger i Norge i enda mindre grad får betydning for verdien av den utenlandske konsernspissen.

5. Har noen statsråd med aksjer i oljeselskap deltatt i behandling av slike saker i denne eller forrige regjering?

Tidligere statsråd Ola Borten Moe eide aksjer i oljeselskapet OKEA, og det ble derfor tidlig klart at han måtte vurdere sin habilitet ved regjeringens behandling av saker som angikk dette selskapet.

Som redegjort for i mitt forrige brev til komiteen, håndteres inhabilitet på en annen statsråds område ved at man avstår fra å delta ved behandlingen i regjering eller statsråd. Når Borten Moe var inhabil til å behandle saker i regjeringen, hadde han derfor ansvar for å forlate konferansesalen, se Om r-konferanser pkt.7.3. Det foreligger ingen oversikt som viser når dette ble gjort.

Som opplyst i mitt forrige brev til komiteen, deltok Borten Moe i behandlingen da Kongen i statsråd den 4. mars 2022 vedtok utdeling av utvinningstillatelser for petroleum på den norske kontinentalsokkelen under tildeling av forhåndsdefinerte områder i 2021. For ordens skyld ble saken behandlet på nytt i det påfølgende statsrådsmøtet 11. mars 2022, uten at han deltok. Jeg er ikke kjent med andre saker der han deltok ved behandling av saker han skulle avstått fra som følge av sitt eierskap i OKEA.

Jeg er heller ikke kjent med at noen annen statsråd med aksjer i oljeselskap har deltatt i behandling av slike saker i min regjering.

Som beskrevet i mitt forrige brev, vil jeg i høst vurdere behovet for rutiner som gir bedre notoritet når en statsråd som følge av inhabilitet på en annen statsråds saksområde avstår fra å delta i regjeringskonferanser eller statsråd.

Hva gjelder forrige regjering, har Solveig Horne opplyst til E24 at hun eide aksjer i oljeselskapet DNO samtidig som regjeringen tilbød letelisenser til selskapet. Embetsverket ved Statsministerens kontor opplyser at de ikke er kjent med andre situasjoner under forrige regjering der en statsråd med aksjer i oljeselskap deltok i behandling av slike saker.

Med vennlig hilsen

A handwritten signature in black ink, reading "Jonas Gahr Støre". The signature is written in a cursive, flowing style.

Jonas Gahr Støre